

panars”]» (p. 219). En efecte, «el cant XII i l’epíleg contenen els versos més escandalosament ideològics del poema» (p. 222); «escandalosament», de nou l’adverbi llampant per a la veritat més clara: Verdaguer, des del matiner *Qui com Déu*, de 1869, fins al final fou home compromès amb la dimensió política de la religió i amb una visió renaixent de Catalunya més, compte!, la dels Països Catalans. No podem amagar el poema «L’estatua de don Jaume» (*Aires del Montseny*) —afegim-hi el discurs que féu als Jocs Florals de 1881— i Molas no l’oblida pas. Tot i que majorment hi hagi explícit el Principat, en el seu compromís, i la Catalunya inserta a França, és home que el té amb el seu poble per la llengua que abraça tot el territori i del qual no en separa la creença religiosa.

L’aguda mirada permet veure la dimensió politicoreligiosa i una altra igualment vehiculada en vers i en prosa, la intimista. Verdaguer és a la vegada un home compromès amb si mateix i ho ressaltava l’agudesada del professor J. Molas. L’escriptor descriu, per exemple, el que veuen els seus ulls viatjant per Europa i «entre comparacions i preses de posició, Verdaguer dóna via lliure a la seva intimitat» (p. 96). També ho evidenciem, per exemple, gràcies a l’estudi atent del *Roser de tot l’any*, com els seus petits poemes són expressió «dels estats d’ànim d’un home, i remarco “home”» (p. 143). El professor J. Molas no li treu la sotana a Verdaguer, li manté feta d’un teixit ullat que permet veure l’home.

Amb l’home, l’artista. Per això també ens el mostra com un escriptor que evoluciona literàriament. Més: l’estudi fet en aquest aspecte va per davant, puix només s’accedeix al contingut per la llengua obrada. L’escriptura manifesta la idea i el sentiment, les il·lusions i la fe. Però també és cert del tot que imaginacions i pensaments i conviccions transformades per una vida que passa del poble a la ciutat, d’una parròquia de pagès al palau d’un marquès, de la glòria social a l’arraconament eclesial, si li passa a l’escriptor de tremp, crea amb aquest tot una expressió literària sense parió. És el cas de Verdaguer. És la investigació sòlida que n’ha fet el professor J. Molas. Gràcies.

BALCELLS, Albert: *Jaume Massó i Torrents i la modernitat, 1863-1943. De L’Avenç a l’Institut d’Estudis Catalans*, Barcelona: Institut d’Estudis Catalans, 2013; «Monografies de la Secció Històrico-Arqueològica» XCV.

RAMON PLA I ARXÉ

Universitat de Barcelona, Departament de Filologia Catalana
 rpla@adam.es

El volum inclou un ampli estudi sobre la «Vida i obra de Jaume Massó i Torrents» (pàgines 9 a 113) i una «Selecció d’articles i discursos» (pàgines 115 a 187) d’aquest editor, escriptor, bibliògraf i historiador de la literatura medieval catalana (Barcelona, 1863-1943).

La biografia que signa Albert Balcells és molt important per tres raons: primer, perquè és un text que sintetitza el que s'ha escrit sobre Massó i hi incorpora noves dades que el converteixen en un text indefugible per conèixer no només l'obra de Massó sinó també l'espai cultural català de la fi de segle. Segon, perquè Balcells, com a bon historiador, contextualitza —socialment i culturalment— cada iniciativa de Jaume Massó, que adquireix, així, tot el seu sentit. I tercer, perquè el text ajuda a fer conèixer més —cal— la importància del que va fer Massó i Torrents per a la cultura catalana.

Jaume Massó i Torrents és important per a la nostra cultura per dues raons: pel molt que hi aportà i pel pensament que orientava les seves iniciatives. En el text, es pot seguir, ordenat cronològicament i tractat amb precisió, des del que va fer amb *L'Avenç* (1881-1915) —revistes, edicions, iniciatives culturals, reforma lingüística— fins a les conseqüències culturals de la seva vinculació a l'Institut d'Estudis Catalans (1907-1943): membre de la ponència de les normes ortogràfiques (1911-1913), formació de la Biblioteca de Catalunya (1907-1914), professor als Estudis Universitaris Catalans (1906-1907), a l'Escola de Bibliotecàries (1917-1923, i 1930) i als Cursos Monogràfics d'Alts Estudis i d'Intercanvi (1921 i 1923), «embrió d'universitat catalana alternativa a l'oficial» (p. 99). La docència de Massó i Torrents és una conseqüència de la seva obra com a estudiós de la literatura medieval i de les seves aportacions a la bibliografia catalana que construí amb les dades dels millors arxius catalans i europeus. A la *Bibliografia de J. Massó i Torrents* que publicà (1934) l'Escola de Bibliotecàries hi consten 269 textos —llibres, articles i els seus poemes i novel·les—¹ que són una prova contundent del que aportà: «Un simple esguard a aquesta llista [...] ens dona un índex eloqüent de la vida intensa de treball que Massó Torrents, escriptor, ha dedicat al servei de la pàtria.»² L'hi reconegueren, i així «la Universitat Autònoma de Barcelona [el rector era Pere Bosch Gimpera] li concedí el doctorat *honoris causa*». Tot això —a més de la seva biografia familiar, del seus mestres i amics, del que gastà en les seves incitatives culturals, de les seves afinitats polítiques, de la seva relació amb el Centre Excursionista de Catalunya (el presidí del 1915 al 1919), i amb l'Ateneu Barcelonès (el presidí, 1927-1928)— Albert Balcells ho descriu, ho analitza i ho valora. Amb rigor.

Però el més important d'aquesta monografia és el pensament que hi ha darre de d'aquest activisme cultural. Un pensament congruent, tenaç, constant i, sobretot, útil per al país. A la base del seu pensament hi ha l'estat actual i el futur de la nació catalana entesa com una comunitat viva. Certament, un especialista en literatura medieval, podria semblar orientat al passat, però el que el determinà a actuar és la supervivència del país en el que era el seu espai: la cultura. Massó valorà la literatura, estudià els textos antics i s'interessà per la cançó popular, però ho

1. Una obra que, ja el 1910, valorava així «els que no hem nascut per escriure coses de transcendència, val més que ens posem a estudiar» (p. 156).

2. Bibliografia de J. Massó i Torrents 1934: 3.

supedità tot a preservar la llengua que és, deia, «l'element més necessari per un poble que vulgui tenir personalitat pròpia».³ I amb aquest objectiu Massó optà per reclamar i construir la unitat de la llengua. Al primer editorial a *L'Avenç* (1882), als 19 anys, ja escrivia que al «veurer tants parers en la ortografia, mirarem d'unificar-la lo mes possible» (p. 116). Hi dedicà —textos i polèmiques— tota la seva vida: Primer Congrés de la llengua catalana (1906), *Normes ortogràfiques* (1913), i ho aconseguí. Sabia el que s'hi jugava i les conseqüències d'una llengua ortogràficament anàrquica i territorialment trossejada, que és el que han intentat sempre els que han volgut enrunar la cultura, com es constata en el que va fer el primer franquisme —prohibició d'editar d'acord amb les *Normes* de l'IEC— o en l'actual política del Partit Popular a València i a les Illes. En defensa d'aquesta unitat, Massó, que semblava tímid i no volia protagonismes, polemitzà agrament amb Jaume Collell (1891) o Menéndez Pidal (1903) (p. 77); per aquesta mateixa raó batallà per la presència del català a l'escola (ps. 55, 64, 85, 64, 105); defensà, especialment en els moments difícils (p. 113), el valor de l'Institut d'Estudis Catalans com a autoritat normativa; tractà sempre com una unitat els països de parla catalana, o constata amb satisfacció la identificació dels «altres catalans» amb la cultura del país (p. 113).

Però, a més de la llengua, ell creia que hi havia també la necessitat de modernitzar la cultura. Per a Massó aquest no era un tema opinable, sinó una qüestió de supervivència i, per això, afavorí a la revista i a l'editorial les noves escoles literàries i les noves idees que emergien a Europa. De tot això, l'única cosa que l'interessava és que «girem els ulls cap a Europa, ont cada die ens lliguen més relacions intel·lectuals i econòmiques, [i perquè] ni al sud ens estimen ni nosaltres hi portem natural inclinació» (p. 125).⁴ En la tria dels corrents literaris, Massó es val de dos conceptes: «modernisme» i «naturalisme», que utilitza amb tota la imprecisió —massa habitual— entre els escriptors i crítics de l'època. Però el que volia Massó sí que era clar: ell era partidari de la modernitat «no tant per pròpia afició com per lo útil, lo necessari que hem comprès que era» (p. 20), i per això era capaç d'afirmar que «regionalisme i naturalisme han vingut a ser una mateixa cosa» (p. 120).⁵ Fins i tot la seva fonamental dedicació a l'estudi de la literatura medieval la valorava amb els mateixos criteris: «Are, el que d'una manera soptada es dedica a l'estudi de las cosas passadas, sense un ideal modern qu'el dirigeixi [...] cau en l'error de voler habillar a la Catalunya d'are am vestits

3. p. 119, on es reproduïx la conferència de Jaume Massó al Centre Excursionista de Catalunya (1891) per presentar la campanya lingüística de *L'Avenç*. I quan fa el discurs com a secretari dels Jocs Florals i evoca l'esperit de la Renaixença, afirma que «la llengua ha sigut la salvació de la nacionalitat» (p. 127).

4. I, aprofundint en el tema econòmic, afirma: «el productor clarivident prou que buscarà altres mercats en països ont l'Estat no depredi tant la riquesa publica» (p. 125). Sembla escrit avui.

5. Per a Massó, el Naturalisme implicava un retorn a la realitat alliberant-la d'hipocresies i enganys. El regionalisme feia el mateix, en el seu criteri, amb la cultura i la llengua sotmeses.

passats de moda» (p. 31).⁶ I aquest és també el sentit de la seva afinitat amb les formacions polítiques republicanes i catalanistes, i del fet que col·laborés amb Prat de la Riba, entre d'altres exemples, encara que fos un adversari polític. Modèlic.

El volum compta també amb una antologia de disset textos de Jaume Massó. Tot el que Albert Balcells ha explicat amb tanta precisió, el lector ho trobarà, aleshores, en les paraules del mateix Massó. Utilíssims.

Certament, Massó va rebre molts homenatges: el 1910 (amb motiu de la publicació del número 100 de la «Biblioteca popular»); el 1931 (Medalla d'Or del Centre Excursionista de Catalunya); el 1934 (edició de la *Bibliografia*, el doctorat *honoris causa* i l'edició⁷ de *Cinquanta anys de vida literària* que commemora la publicació del primer llibre⁸ de Massó), i el 1994 (*Exposició commemorativa* a la Biblioteca de Catalunya): certament el món acadèmic l'ha valorat com mereix. O gairebé. Els ciutadans en general, però, em temo que ignoren la qualitat i la importància del que va fer. Per això és important aquest excel·lent text d'Albert Balcells, que fa justícia a l'home i ofereix al país l'exemplaritat de la seva obra.

BIBLIOGRAFIA

Bibliografia de J. Massó Torrents. Professor de l'Escola de Bibliotecàries. Per les alumnes de les promocions setzena i dissetena, Barcelona: Escola de Bibliotecàries de la Generalitat de Catalunya, 1934; «Quaderns de treball» 2.

Jaume Massó i Torrents. Exposició commemorativa. 17 d'octubre al 5 de novembre de 1994, Barcelona: Biblioteca de Catalunya, Catàleg d'exposicions 54.

MASSÓ (1883): Jaume Massó i Torrents, *Lo freser*, Barcelona: L'Avens, Impremta de L. Obradors; «Catalunya per sos rius» 1.

MASSÓ (1934): Jaume Massó i Torrents, *Cinquanta anys de vida literària 1883-1933*, Edició d'Homenatge, Barcelona: Tipografia Emporium, S.A.

6. I amb el mateix criteri defensa la seva predilecció per l'edat mitjana per oposició al Renaixement i al Barroc: «Aquestes nacionalitats, absorbides y dominades durant l'època de Renaixement, quan política y art se concebien baix una idea falsa, ja que es prenia per regles y per nort, una altra època que no era la seva s'han recordat amorosament de l'Edat Mitjana, època de caràcter propi bastant diferent de com ens la pintaven els escriptors del segle XVI y XVII.» (p. 120)

7. Els amics que dugueren a terme la iniciativa van ser: Ramon d'Alòs-Moner, Francesc Cambó, Joan Estelrich, Manuel de Montoliu, Rafel Patxot i Eduard Nicol.

8. Es tracta de *Lo freser*. Catalunya per sos rius, un llibre de petit format (85 × 55 mm.) de 80 p. + 1 mapa, que es venia per una pesseta. L'exemplar es presentava com formant part d'una «Biblioteca patrocinada per la revista L'Avens». Els volums que havien de seguir a aquest eren: *Lo Llobregat* (2 volums) i *Lo Tordera* (1 volum), que no s'arribaren a publicar.